

JOSIF FLAVIJE I PAD JUDEJE

I

Josifova autobiografija

»Ja mogu da pokažem svoj rodoslov koji je dosta čuven i do-
seže do najstarijih sveštenečkih porodica. . . Moje poreklo potiče ne
samo od sveštenečkog reda već i od najodličnijih njihovih porodica.
Sa majčine strane ja sam izdanak kraljevske krvi, jer su Makabejci
bili preci moje matere. . .«

Ovim rečima punim samohvale, Josif sin Matatijasa, docnije
nazvan Flavije, počinje svoju autobiografiju, u kojoj opisuje svoja
dela i priključenja sve do pada Jotapate, tvrđave čiji je on bio za-
povednik. A dramatične događaje oko propasti Judeje, njene pre-
stonice i hrama, Josif je izneo u obimnoj knjizi »Jevrejski rat« u
kome je kao vojskovođa prvo aktivno učestvovao, da bi potom kao
očevidad prisustvovao opsadi i padu Jerusalima, ali samo kao zato-
čenik na strani neprijateljske, rimske vojske.

Neobičan je život ovog znamenitog jevrejskog sveštenika, voj-
skovođe i autora povesti jednog od najtragičnijih perioda jevrejske
istorije. Prednost njegovog dela je u tome što je lično bio svedok
tih događaja i što ih je opisao na osnovu ličnih doživljaja ili kazi-
vanja pouzdanih lica.

O njemu kao čoveku i vojskovođi postoje suprotna i protiv-
rečna mišljenja. Ortodoksni jevrejski izvori nerado ga pominju i
osuđuju ga kao izdajnika, kao vojnika koji je izneverio svoju za-
stavu i prešao u neprijateljski tabor da bi spasao svoj život. Drugi
ga Jevreji, ipak, mada mlako, brane i ističu njegove umne sposob-
nosti kao istoričara i književnika, naročito kao apologeta jevrejskog
naroda. U stvari, Josif Flavije trudi se da na sve moguće načine
odbrani i opravda postupke svojih visokih protektora, Vespazija-
na i Tita, predstavljajući ih kao ljude milostiva srca, uprkos isto-

rijskoj činjenici da su oni svirepo postupali čak i sa neboračkim stanovništvom.

U svojoj autobiografiji, odmah posle pasaža koji smo citirali, on produžava da se hvali svojom pameću i memorijom. Kaže da su ga, kad mu je bilo 14 godina, posećivali sveštenici i drugi ugledni ljudi da ga pitaju o pojedinim stavovima iz Tore. U šesnaestoj godini odlučio se da sam, kao član, aktivno ispita sve tri tadašnje sekte: farisejsku, sadukejsku i esensku. Čak je kao pustinjač pro-

Bista Josifa Flavija u Glptoteki u Kopenhagenu

veo tri godine kod nekog Banusa. U devetnaestoj godini postao je farisej, sekta smatrana vrlo otmenom, što i apostol Pavle ističe (Dela 26, 5).

Kad mu je bilo 26 godina išao je u Rim da brani neke jevrejske sveštenike. Na moru dožive (kao i Pavle) brodolom. Spasao se i iskrcao u Puceoli, blizu Napulja. Tu se upoznao sa nekim jevrej-

skim glumcem koji ga je uveo kod žene Neronove Popeje Sabine, koja je bila prešla u jevrejsku veru. Josifovo bavljenje u Rimu bilo je sudbonosno za njegov dalji život. Sjaj i veličina svetske imperije, lepota, bogatstvo mermernih palata i spomenika, rimski luksuzni način života, sve je to zasenilo i očaralo ovog provincijalca.

65. godine n. e. Josif se vraća u Jerusalim. Cela zemlja nalazila se u previranju. Nije to više bila Judeja prvih Makabejaca, kada je Juda bio čak i saveznik rimski. Potomci Hasmonejaca, vaspitani u grčko-rimskom duhu, napuštali su polako stroge odredbe Mojsijeva zakona i primali negativne strane novih gospodara sveta, podražavajući okolnim vladarima i Rimu, čiji su namesnici i legati bili već tu, u Siriji i u Judeji. Za sudbinu zemlje bio je fatalan dolazak na vladu idumejske dinastije koju je narod smatrao stranom, mada je bila orođena sa Makabejskom kućom. Vladar te dinastije bio je Herod (Irod) Veliki. Bio je to vrlo ambiciozan čovek, velike hrabrosti i energije, ali krvolok i servilni poslušnik rimskih imperatora. Za vreme svoje duge vladavine razvio je nečuveni luksuz. U želji da se dodvori rimskim imperatorima podizao je i osnivao nove varoši, čak i izvan teritorije svoje države, dajući im imena rimskih imperatora; zidao je cirkuse, palate, vodovode itd. Sve te silne izdatke podnosio je osiroteli narod koji je davao radnu snagu i koga su gulili porezama i nametima. Sve je to stvaralo nezadovoljstvo kod širokih masa, a još više nečovečna i koruptivna uprava rimskih namesnika. Feliks, Fest, Albin, Gesije Flor, Pontije Pilat — teško je reći koji je od koga bio gori. Namesnici su svoje položaje kupovali za novac pa su smatrali da mogu da bace, na primer, imućne ljude u zatvor da bi se mogli novcem otkupiti. Ucenjivali su čitave varoši, a u dosluhu sa razbojničkim četama delili opljačkano blago. Najzad, tu je bio i jerusalimski hram sa svojom riznicom punjenom prilozima pobožnih Jevreja. Na to blago bacali su pohlepne poglede ne samo podmitljivi rimski namesnici već i sami rimski imperatori i vojskovođe. Florije je bio pošao da opljačka hram (66. g. n. e.) ali ga je narod iz tvrđave Antonije u tome sprečio. Zbog tog događaja narod je bio strahovito uzrujan. Da bi smirio duhove kralj Agripa II sazvaio je zbor na kome je održao govor uveravajući da ako su neki rimski namesnici i rđavi, doći će drugi bolji i pravičniji. Ali ne treba se zavađati sa Rimom koji drži zemlje od Britanije do Eufrata i od Dunava do Libije. I Agripa ih opominje i preklinje da će Rimljani zapaliti Jerusalim i porušiti hram. . . Nije li Josif u ovaj opširan govor uneo post festum sve ono što je on lično verovao radi toga da bi pred istorijom opravdao svoje sopstveno držanje vojnika koji je izdao zastavu?

Ništa nije moglo izmeniti situaciju. Umereni elementi bili su primorani na ćutanje, ekstremisti su preuzeli vođstvo. Sikari ubijaju iz potaje svoje protivnike kratkim noževima sakrivenim pod ogrtačem. Nepomirljivi (zeloti) ubili su prvosveštenika Ananija, ali oni nisu bili složni. Vođe pobunjenika Eleazar i Manaim mrzeli su

se i njihovi ljudi ubijali su se među sobom. Zatim, između jevrejskog i grčko-sirijskog življa dolazi do pokolja. U Cezareji Grci ubijaju dvadeset hiljada Jevreja, u Damasku deset hiljada, a u Aleksandriji (Egipat) je napadnuta jevrejska četvrt itd.

Ono što je situaciju do krajnjeg stepena pogoršalo bio je poraz rimske vojske koju je predvodio namesnik Cestije sa ciljem da Jerusalim zauzme na prepad. On je 66. godine n. e. pošao iz Sirije sa dvema legijama, ali je bio strahovito poražen. Taj sudbonosni događaj dao je krila ekstremistima u njihovim nastojanjima da istraju, misleći da je Rim konačno savladan. Naprotiv, Rim je uzeo to za povod da se najozbiljnije spremi za rat u Judeji.

U Jerusalimu se zbog poraza Rimljana niko nije usuđivao da propoveda mir i sporazum. Čak se i Sinhedrin morao prikloniti opštoj struji. Biti protivnog mišljenja značilo je ugroziti sebi život. I tada je Sinhedrin poverio Josifu komandu nad donjom i gornjom Galilejom, ključnom pozicijom za odbranu Jerusalima.

Teško je odgovoriti danas na pitanje zašto se on primio tako odgovorne dužnosti, kada je bio svestan opasnosti od rimskog kolosa. On sam kaže: »Mi ne smemo biti lakomisleni da otadžbinu izložimo najvećoj opasnosti jer ja sam predviđao da će rat (sa Rimom) biti za nas katastrofalan.« Verovatno je da se bojavao da se otvoreno izjasni za mir pa je težio da smiri duhove u nemirnoj Galileji.

Josif je u toj zemlji zapao u prava osino gnezdo intriga i smutnji, nezajaženih i nezajažljivih ambicija pojedinaca, pa i čitavih varoši, koje su se međusobno gložile. Zadatak njegov u Galileji bio je dvostruk: održati mir ne izazivajući Rimljane, i spremati se za rat koji je bio na pragu. Njegov položaj bio je vrlo težak usled haosa i nesređenosti u zemlji. On je odmah došao u sukob sa Johananom iz Giskale, nepomirljivim neprijateljem Rima, i to oko pitanja vođstva i zbog velike količine hrane (žita i ulja) koju je Johanana prisvojio od Josifa. Neprijatelji su širili glasove da Josif zloupotrebjava svoj položaj, da je zadržao novac i nakit oduzet od neke razbojničke čete, da se sprema da se preda Rimljanima itd. Među Josifovim protivnicima bio je i neki Just koji je napisao istoriju ovog rata za koju Josif tvrdi da je skroz netačna (ona uostalom nije ni sačuvana). Josif se hvali da je nekoliko gradova utvrdio i opasao zidovima (Tariheja, Tiberija, Seforis, Jotapata, Jamnija i Tabor). Ipak izgleda da je veći deo vremena Josif proveo u raspravljanju sporova i intriga, u pravdanju sebe i polaganju računa o svojim postupcima Sinhedrinu, pri čemu je dolazio u oružani sukob sa svojim protivnicima i nekoliko puta bio primoran da se bekstvom spase.

Poraz Cestijev kod Jerusalima naterao je Nerona da za vrhovnog komandanta u Judeji postavi iskusnog Vespazijana, pobednika iz ratova u Trakiji, Germaniji i Britaniji. On je došao s četiri legije, a njemu se kao vazal pridružio i Agripa II sa svojom vojskom. Zatim je došao i Tit iz Aleksandrije sa dve legije, tako da su Rim-

ljani imali 60.000 boraca i rezervnih trupa. Vespazijan je prvo zauzeo Seforis, varoš koju je Josif bez uspeha pokušavao da povрати. Posle toga Josif se povukao u utvrđeni grad Jotapatu. Rimski vojska je odmah opkolila grad sa svih strana i napadala ga ratnim mašinama — katapultima, balistima i »ovnovima«. Uprkos žilavom otporu opsadenih, oni su ipak savladani. Rimljani su podigli opkope u visini gradskih zidina, pa su potom upali u varoš ubijajući koga su stigli. Josif se sa drugovima povukao u neku cisternu ili podzemni zaklon i predlagao je da se predaju. Oni su to odlučno odbili i zahtevali da svi izvrše samoubistvo. Pod njihovim pritiskom, on je pristao, s tim da se kockom po parovima odredi ko će ubiti svoga druga. To se usvojilo, priča Josif, ali se desilo da je on sa još jednim drugom ostao poslednji. I on ga je nagovorio da se živi predaju Rimljanima. Ovo je verovatno mistifikacija koju nam Josif iznosi da bi se verovalo da se on nije kradom predao, što izgleda da pre odgovara istini. Ne može se zamisliti da su njegovi drugovi bili toliko naivni da ne uvide tako običnu podvalu. I još dodaje da mu je Vespazijan tri puta slao svoje ljude da ga »privole« da se preda. Priveden pred njega, Josif u prisustvu Tita svečano proreče Vespazijanu da će postati imperator. (Ovu scenu pominje i rimski istoričar Suetonije.) Sve to ako bi i bila istina samo potvrđuje prisebnost, lukavstvo i domišljatost njegovu u najtežim situacijama. Vespazijan mu primećuje da kad je tako vidovit zašto nije predvideo pad Jotapate i da će biti zarobljen. Josif mu odgovara da je on građanima prorekao da će tvrđava pasti posle 47 dana opsade i da će on ostati živ, što je, kaže Josif, Vespazijan proverio kod zarobljenika. Josifu je poklonjen život, ali je kao zarobljenik okovan.

Posle Jotapate Vespazijan je zauzeo sve okolne varoši, osim Giskale i Gamale. Kod ove poslednje varoši Rimljani su pretrpeli veliki poraz zbog prirodne pozicije grada. Čak je i kralj Agripa bio ranjen iz pračke kad je opsadene nagovarao na predaju. Josif hvali hladnokrvnost i hrabrost Vespazijanovu koji teši svoje vojnike, govoreći da se pobeda bez gubitaka ne da izvojevati.

U Giskali ostao je i njen vođa Johanana, koji je bio gotov da se preda, ali se preko noći probio sa drugovima kroz rimske straže i dočepao Jerusalima. Tit je posle toga ušao u grad.

II

Rim i Jerusalim

»Parcere subjectis, debellare superbos«

Virgilije

Prvi kontakti između Judeje i Rima ostvareni su za vreme prvih Makabejaca. Vođa judejskih ustanika Juda šalje 61. godine pre n. e. svoja dva sinovca u Rim nudeći prijateljstvo i savez. Oni

su bili lepo primljeni i uspešno su okončali svoju misiju. U još dve-
ma prilikama Hasmonejci su se obraćali Rimu, ali Rimljani nisu
imali potrebe da intervenišu u korist Judeje. Vlada Seleukida u
Siriji bila je oslabljena i nije bila u stanju da ugrozi Judeju. Među-
tim, kad je Rim osvojio Grčku i Makedoniju, on je prešao u Aziju.
Pod generalom Pompejom cela Mala Azija i Sirija došle su pod vlast
Rimske Imperije (64. godine).

U Palestini se vodila borba oko nasleđa posle smrti Salome
Aleksandre. Oba brata Hirkan i Aristobul obraćaju se Pompeju kao
arbitru. Nezadovoljni vladom degenerisanih Hasmonejaca narod u
Judeji poslao je svoje predstavnike u Rim da traže svrgnuće oba
brata. Pompej je postavio za etnarha mirnog Hirkana, dok se Ari-
stobul, nezadovoljan, povukao u Jerusalim. Pompej je opkolio Je-
rusalim, ušao u hram ne dirajući blago i skupocene utvari, zarobio
Aristobula i odveo ga u ropstvo. Hirkan je postao prvosveštenik, a
Judeja potpala pod rimski protektorat pod upravom Sirije.

Kad je Julije Cezar postao diktator, on je oslobodio Aristobula
i poslao ga sa dve legije protiv Pompeja. Ali Pompejevi ljudi su
otrovali Aristobula. I tako je Hirkan ostao bez takmaca. Uz njega
se pribio kao savetnik Idumejac Antipater. On je nagovorio Hirkana
da Cezaru ukažu vojnu pomoć. Cezar je potvrdio Hirkana za etnarha
i dao znatne povlastice Judeji. Jevrejska vera mogla se slobodno is-
povedati (licita religio), a u Aleksandriji su prava i privilegije
Jevreja bili ispisani na jednom bronzanom stubu. I u Palestini i
van nje Jevreji su iskreno oplakivali preranu smrt Cezarovu, »mno-
go više nego druge klase« (Suetanije).

Lukavi Antipater uspeo je da Hirkana ostavi u senci i da sam
sa svojim sinovima Fazelom i Herodom preuzme svu vlast. Kad
su zeloti podigli ustanak u Galileji, Herod je pomoću Rimljana kr-
vavo ugušio bunu.

Aristobulov sin Antigon ušao je sa Parćanima u Jerusalim i
zarobio Hirkana i Fazaela. Jevreji se radovahu zbog povratka jed-
nog potomka Hasmonejaca. Ali to je trajalo svega tri godine
(40—37. pre n. e.). Herod, vešt i energičan, dobio je potporu novog
diktatora Marka Antonija i na čelu rimske vojske, posle opsade od
55 dana, ušao u Jerusalim, zarobio i pogubio Antigona.

Tako je bez takmaca na vlast došao Herod, nazvan veliki.

Za vreme svoje duge vladavine (33 godine), bio je kod naroda
jako omrznut zbog svog slepog izvršavanja rimskih naredaba, a i
zato što je kao Idumejac smatran za stranca i uzurpatora. Krvavih
ruku do lakata, on je sve potomke Hasmonejaca uklonio sa sveta, a
sumnjajući u svakoga kažnjavao je smrću čak i rođenu decu i ženu.
U ratu između Antonija i Oktavijana on je poklonima uspeo da
se dodvori ovom poslednjem. Isto tako kod imperatora Avgusta
našao je milosti. I Oktavijan i Avgust podarili su mu nekoliko obla-
sti, tako da je država pod Herodom bila teritorijalno veća nego

ikada dotle. Njegova strast bila je zidanje javnih građevina, spomenika i novih varoši. I jerusalimski hram on je proširio i znatno ukrasio. Ali je zato u znak odanosti Rimu stavio na ulasku u hram zlatnog orla, što je vređalo versku osjetljivost naroda, kao i uvođenje utakmica i cirkusa po rimskom ukusu.

Posle Herodove smrti jedna jevrejska deputacija išla je u Rim i optužila ga za sve nesreće koje je počinio i ekstremisti su podigli bunu, ali ju je sirijski namesnik Var krvavo ugušio.

Imperator Avgust, posle Herodove smrti, stavio je Palestinu pod rimski suverenitet i rimske legije su ušle u Jerusolim.

U početku verska samouprava Sinhedrina nije dirana. Fariseji su pristajali da prime rimsku vladavinu, pod uslovom da se ne diraju verska sloboda i običaji. Ali su zato zeloti bili nepomirljivi. Patriote je vređalo i samo prisustvo rimske vojske. Oni su nalazili podršku kod naroda u brdskim krajevima Galileje.

Tako je došlo do sudara dva sveta i dveju ideologija. Rim nije mogao da shvati tvrdoglavost Jevreja u čuvanju za njega neobjašnjivih verskih običaja. Grci, Egipćani i Sirijci sa svojim politeizmom bili su bliski Rimljanima. Jevreji, sa svojim nevidljivim Bogom, odbacivali su kult kipova rimskih bogova i imperatora, dok su to drugi pokoreni narodi bez protesta primali. Silna imperija, pred kojom su padale sve zemlje od Britanije do Mesopotamije, držala se principa »štedeti pokorne, a krotiti ohole«, i nije htela trpeti volju ovog malog naroda koji je tražio izuzetne privilegije.

Za vlade Tiberija postavljen je za kralja unuk Herodov Agripa I. Jevrejima je bilo dobro pod ovim vladarom. Kad je umno poremećeni Kaligula postao imperator, on je naredio da se u svim hramovima, pa i u jerusalimskom, obožava njegov kip. Naredbu za to dobio je prokurator Sirije Petronije. Poznavajući dobro Jevreje, on je odlagao izvršenje. Kaligula razjaren naredi da se Petronije svrgne sa položaja. Ipak, naredba nije izvršena jer je Kaligula bio ubijen.

Pod Klaudijem Jevrejima su vraćene privilegije u Palestini i Aleksandriji. Pod prokuratorima Kumanom i Feliksom, vrlo rđavim i podmitljivim, došlo je do krvavih nereda na koje su teroristi Sikari odgovarali ubijanjem kamom iz potaje svojih protivnika i prijatelja Rima (sika-kama).

Teško socijalno i ekonomsko stanje masa stvorilo je ideju mesijanizma, veru da će se na osnovu kazivanja proroka (Isaija, Danila i dr.) dići iz naroda čovek koji će narod osloboditi tiranije. Tu veru pojačavala je spoljna situacija: Galija i Germanija i Parćani borili su se za svoju slobodu. Zatim bio je znatan broj ljudi koji su pristupili jevrejskoj veri, kako u Rimu tako i na istoku.

Agripa II bio je verni sluga Rima. On je za dvadeset godina svoje vladavine promenio sedam prvosveštenika. To se zvanje prodavalo za novac, pa su ovi globili drugove niže po rang. Između

grčkog stanovništva po gradovima i Jevreja dolazilo je do krvavog obračunavanja sa međusobnim odmazdama.

Namesniku Floru ovi su događaji dobrodošli da opljačka jerusalimski hram (66. godine). Zeloti su tim povodom podbadali narod na rat protiv Rima.

Ali neposredni uzrok zaoštavanju odnosa između Rima i Jerusalima bio je, kao što je već navedeno, poraz Cestijeve vojske. Ova pobjeda nad Rimljanima podigla je moral ekstremista i doprinela da se uguše tendencije miroljubive partije (fariseji i srednja klasa). Rim, svestan svoje veličine kao svetske sile, nije mogao otrpeti tu sramotu.

Ništa nije pomoglo što je Agripa II na velikom narodnom zboru u Jerusalimu predočio u kakvu opasnost narod srlja ako se uhvati u koštac sa silnim Rimom.

I kao što kaže Bentwitch: »Borba za narodno oslobođenje morala je neminovno doći. Jer ništa nije moglo sprečiti Rimljane u njihovom poduhvatu da unište duh Jevreja, a Jevreje ništa nije moglo zadržati da ne učine sve što mogu da se oslobode morskoga jarma.«

Kocka je bila bačena i rat je otpočeo.

III

Opsada i pad Jerusalima

Kad je Jotapata pala, Vespazijan odlazi na odmor u Cezareju Filipi, kao gost vazala Agripe II. Galileja još nije bila sva u rukama zavojevača. Borbe su produžene na kopnu i na Genezaretskom jezeru kod Tariheje, i Zeloti su posle teških borbi morali tu varoš predati. Zatim je pala Gamala, dok je Tit osvojio Giskalu.

Tako je krajem 67. godine n. e. cela Galileja ležala pod nogama Rima. Time je bio otvoren put za napad na Jerusalim. Vespazijan, međutim, nije žurio; on je u Cezareji proveo zimu rešavajući se šta da preduzme. Uzrok tome zastoju bila je haotična situacija u Rimu, nastala posle Neronove smrti. Na prestolu se jedan za drugim izmjenilo nekoliko imperatora (Galba, Oton, Vitelije) i vojska je najzad za cara proglasila Vespazijana, slavom ovenčanog pobjednika. Tada on krenu preko Aleksandrije u Italiju, ostavljajući svome sinu Titu da nastavi i dovrši rat u Judeji. To je bilo 70. godine n. e.

Pad Jotapate i drugih utvrđenih gradova u Galileji proizveo je u Jerusalimu strašan utisak. Za Josifa se u početku čulo da je poginuo. Zbog neuspeha na bojnopolju aristokratsko-farisejska vlada izgubila je poverenje i autoritet kod širokih masa; naprotiv, opozicija (zeloti) koja je propovedala rat dobila je prevagu. Između obeju struja došlo je uskoro do oružanog sukoba. Vođe ekstremnih elemenata bili su Eleazar ben Simon i Johanan, begunac

iz Giskale. Oni su optuživali vladu da želi da pusti rimsku vojsku u Jérusalim. Da bi dobili brojnu nadmoćnost, ekstremisti su pustili u varoš Jevrejima neprijateljski raspoložene Idumejce. Posle toga nastupila je vlada terora. Mnoge ugledne aristokratske porodice, pa i članovi vlade, bili su pobijeni, a Johanan iz Giskale preuzeo je diktaturu. Rimsku vojsku, puštajući da se u Jerusalimu partije međusobno glože i kolju, zauzela je za to vreme oblast i gradove preko Jordana (Gadaru na istoku, zatim Lidu, Jamniju i Jerihon).

U to vreme Simon Bar Giora vodio je četnički rat u Galileji. On je napadao ne samo rimske odrede već je terorizovao i mirno stanovništvo koje ne bi pristalo uz njega. Johanan iz Giskale, ne želeći da ima takmaca, poslao je svoje zelote da Simonu spreče ulazak u Jerusalim. Ali ovaj je nadvladao Johananove odrede i ušao u grad gde je vladala anarhija i borba o prevlast triju partija: Eleazara ben Simona, Johanan iz Giskale i Simona Bar Giore. Međusobne oružane borbe vodile su se na sve strane i krv se lila čak i u predvorju hrama.

Tit se sada približio varoši i ulogorio na brdu Skopusu na severu, i na Maslinovoj gori, gde je smeštena deseta legija, pridošla iz Jerihona, dok su na Skopusu bile četiri legije. Sa Titom je bio i Josif, koga je Vespazijan, kad je proglašen za cara, oslobodio okova. Šef generalštaba rimske vojske bio je jevrejski renegat Tiberije Aleksandar, bivši prokurator Aleksandrije, nećak jevrejskog filozofa Filona. Sa Titom bili su još Agripa II sa svojim trupama i njegova sestra Berenika, milosnica Titova.

Pre nego što je preduzeo akciju, Tit je preko Josifa pozvao opsadene na predaju, obećavajući da će Jerusalim ostati kao što je bio, tj. da prizna nad sobom rimsku vlast. Ali, to su zeloti sa prezrenjem odbili. Kao što kazuje Josif u »Istoriji jevrejskog rata«, u prvom izviđanju Tit zamalo što nije poginuo. Privremeno pomirene sve tri partije hrabro su potisle natrag neprijatelja. U tom su zbog praznika Pashe puštene iz provincije u varoš ogromne mase hodočasnika — dva do dva i po miliona duša, kojima Tit nije branio pristup. To je bila kobna greška koja će se grozno osvetiti opsadjenima. A osim toga u ranijim napadima požarom su uništene velike zalihe žita zbog čega je problem ishrane bio još više pogoršan. U opsednutom Jerusalimu bilo je 11.000 vojnika pod Bar Giorom i 30.000 ljudi pod Johananom. Rimljani su imali ukupno 80.000 vojnika.

Tit je otpočeo opsadu opkolivši varoš svojim legijama i vojskom koju mu je doveo Agripa II. Po svom topografskom položaju Jerusalim je predstavljao pravu tvrđavu. U gornjem delu grada Herodova palata pretvorena je u jako utvrđenje sa kulama, dok je sam hram na bregu Moriji bio nadvišen citadelom Antonijom. I, najzad, ceo sistem odbrane bio je opasan dvama tvrdim bedemima.

Tit je približio zidinama svoja najjača ratna oruđa (baliste, koje su izbacivale kamenje i do 100 kg težine; »ovnove«, kojima su

rušeni zidovi; katapulte i dr.). Čitavih 14 dana trajalo je bombardovanje sa svih strana. Opsađeni su davali herojski otpor bacanjem zapaljenih baklji, strela i rastopljene smole, služeći se i ratnim mašinama otetim od Cestija Gala. Izvršili su i nekoliko ispada i zapalili mašine, na šta je Tit izveo konjicu da rastera napadače. Ipak je sve bilo uzalud. Vođeni gvozdenom disciplinom i organizacijom, Rimljani su probili prvi zid. Tit je tad naredio da se izvrši juriš na drugi bedem, koji je posle pet dana pao u ruke napadaču. Rimljani su tad navalili u varoš i u tesnim ulicama iza drugog zida došlo je do očajnih borbi, u kojima su Jevreji prvo uspeli da potisnu Rimljane kroz otvore, ali su ovi posle toga povratili teren.

Sad je trebalo zauzeti gornju varoš sa utvrđenim hramom i citadelom Antonijom. Tit je naredio Josifu da opet pozove opsadene na predaju da ne bi hram i svetinje u njemu bili uništeni, ali ovi nisu hteli ni da čuju. (Taj govor, kako po svojoj dužini tako i po mestu gde je mogao biti održan i saslušan, svakako da je u redakciji Josifovoj doteran mnogo docnije po ukusu njegovih protektora.)

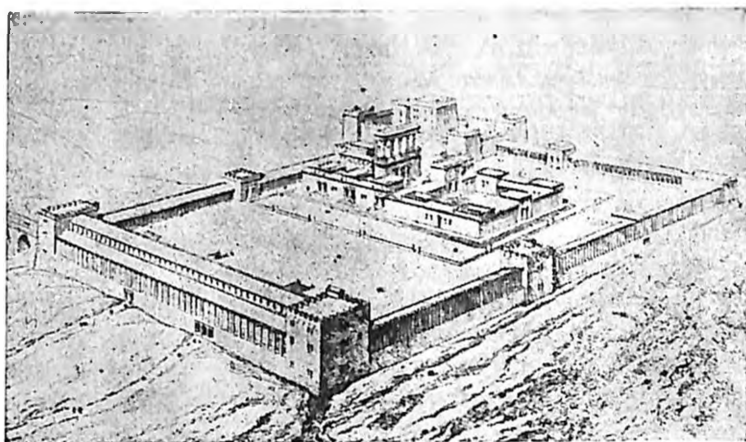
Gornji grad branio je Simon Bar Giora, tvrđavu Antonije držao je Johanan, a o trećem vođi Eleazaru gubi se od tada svaki trag.

Jerusalim je davao sliku krajnjeg očaja. Preko dva miliona duša trebalo je hraniti, zalihe su smanjene na najmanju meru, dotur namirnica u opsednutu varoš bio je nemogućan, glad i bolesti zavladale su gradom, a sa njima i anarhija. Otimanje hrane, pljačke zlata, razbijanje stanova radi traženja sakrivenog žita kod privatnika, bile su svakodnevne pojave. Mnogi su pokušavali da pobegnu iz varoši, ali ih je Tit nemilosrdno naočigled branilaca razapinjao na krst, a druge je sa odsečenim rukama vraćao natrag radi zastrašivanja. Mnoge begunce Rimljani su ubijali i parali im utrobu, verujući da su progutali zlatan novac. Bolesti su kosile bez milosti; Josif tvrdi da su kroz jednu kapiju branioci izbacili 115.000 leševa u rovove.

Uprkos natčovečanskim mukama, opsadeni su hrabro odbijali napade vršene upornošću disciplinovane rimske vojske. Jevreji su načinili potkop ispod zemlje, te se jedan deo rimskog logora survao. Opsađeni su uspeli ispadom iz varoši da unište opsadna oruđa. Videći da neće moći brzo naterati branioce na predaju, Tit je sazvao ratni savet. Bilo je dva predloga: da se izvrši opšti napad bez obzira na gubitke, ili da se pusti da opsadeni pomru od gladi. Ovaj drugi predlog bio je usvojen i da bi se celishodno sproveo, pristupilo se odmah opasivanju varoši kamenim zidom da bi se onemogućio izlaz beguncima. Cela vojska dala se na posao. Josif tvrdi da je za tri dana taj zadatak izvršen, što izgleda neverovatno (dužina zida i 13 stražara-kula na njemu bila je nekih 9,5 kilometara). Snabdevanje opsadenih spolja bilo je u potpunosti onemogućeno. Glad, koja je sada bila još strašnija, kosila je ljude po ulicama i kućama. Svet je umirao jatovice. Josif pominje slučaj (potvrđen i drugim izvorom) da je jedna mati, poludela od gladi, zaklala i ispekla ro-

deno dete i pojela jedan njegov deo. I to služi Josifu kao povod da saznamo da se Tit sažalio na jevrejski narod.

Rimljani su sad otpočeli napad na tvrđavu Antoniju, koja je najzad bila zauzeta i srušena sa zemljom, da bi imali dovoljno prostora za napad na sam hram. Opet je Tit poslao Josifa da nagovori Johanana da sa drugovima napusti Jerusalem da bi hram bio spasen kao što je kralj Jehonija učinio pri opsadi Jerusalima od Vavilonaca (2, Kraljevi 24, 12). Čak je i Tit uzeo učešća u tom »dijalogu« sa Johananom, prekorevajući ga što je obesvetio hram čije je svetište poprskano ljudskom krvlju i leševima. Sve je bilo uzalud. Johanana nije pristao na predaju i hram je još jače utvrđen. Branioци su produžili da se bore i sa krovova su bacali kamenje i odapinjali strele na napadače. Kako je pri tome upotrebljavana i rastopljena smola, počela se širiti vatra koja je prvo zahvatila veliku srebrom okovanu kapiju, a zatim se požar širio i dalje. Izgleda da se sa rimske strane želelo da se hram sačuva »kao ukras« — to Josif više puta pominje. U najveću svetinju hrama ubačena je zapaljena baklja i Tit je ušao unutra. Rimska vojska u svom besu stavila je pod nož sve: i vojnike i građane. Pokolj je bio opšti. Vojska je izvikala Tita za imperatora čim je hram zauzet.

Izgled jerusalimskog hrama 70. godine n. e. (Rekonstrukcija)

Vođe opsadenog Jerusalima Johanana i Simon uspeli su da se probiju do gornjeg dela varoši i da iz utvrđene Herodove palate produže borbu, ali su ipak živi uhvaćeni i bačeni u okove.

Rimljani su celu varoš opljačkali. Snažne mladiće odvojili su za trijumfalni pohod u Rim i za gladijatorske igre u Cezareji i drugim gradovima, a takođe i za rudnike u Egiptu. Mlađi od 17 godina prodani su kao roblje. Josif je uspeo da izmoli milost od Tita za 200 svojih rođaka i prijatelja.

Po »Istoriji jevrejskog rata« od Josifa izlazi da je zarobljenih Jevreja bilo 97.000, a da je umrlo i poginulo jedan milion i sto hiljada.

Jerusalim je pao 9. ava (septembra) 70. godine n. e. Tit je naredio da se hram i varoš sravne sa zemljom, pa je zatim otputovao u Cezareju.

Od triju utvrđenih kula na Herodovoj palati dve su srušene, a treća je do danas sačuvana. To je takozvana Davidova kula (Migdal David) na Cionskom bregu. A od celog hrama ostali su jedino ogromni kameni kvaderi temelja. To je tzv. zid plača (Kotel Maaravi), danas u jordanskom delu Jerusalima.

U Cezareji Tit je priredio gladijatorske igre u kojima je dve hiljade zarobljenih Jevreja našlo smrt kao žrtva divljih zveri ili međusobnog klanja u borbama radi zabave grčke i sirijske publike.

U čast Vespazijana, Tita i Domicijana priređena je u Rimu svečanost trijumfalnog pohoda. Sedam stotina fizički najrazvijenijih zarobljenika išlo je u povorci u kojoj su nošene svetinje iz spaljenog hrama: sveta trpeza, sedmokraka zlatna menora (svećnjak) i jedan svitak Tore. Tu su bili i obojica zarobljenih vođa. Na Kapitolu je izvršena smrtna kazna nad Simonom Bar Giorom, dok je Johanan od Giskale osuđen na doživotnu tamnicu.

Docnije je podignut slavluk Titov, koji i danas postoji u Rimu. Na njemu je u kamenu, u bareljefu, izvajan trijumfalni pohod sa opljačkanim hramskim utvarima. U srednjem veku Jevreji iz pijeteta nisu nikad prolazili kroz Titov slavluk. U Rimu su iskovan novci sa natpisima »Judaea devicta« i »Judaea capta« (pobedena i zarobljena Judeja).

IV

Odgovornost za propast

Sada ćemo pokušati da ispitamo da li je judejska država sa Jerusalimom i hramom morala doživeti tako tragičan završetak. Ko snosi odgovornost što je 70. godine ne samo država propala, Jerusalim razrušen, hram spaljen, već i narod raseljen, tako da je trebalo da prođu vekovi pa da se stvori nacionalno jezgro u staroj domovini?

Ma koliko da ugledni istoričari hvale i uzdižu zelote zbog toga što su, bez obzira na žrtve, hrabro i do poslednjeg daha branili ono što se više odbraniti nije moglo, zeloti, po nama, nose veliku odgovornost za katastrofu koju je Tit priredio Judeji. Njihova krajnja nepomirljivost, odsustvo svakog političkog smisla za pregovore, dokazuje da su oni bili jedino sposobni da vode borbu bespoštedno i bez kompromisa, ali da su bili nesposobni da u tim tragičnim trenucima upravljaju krmom državnog broda. Njima je, bez sumnje, nedostajao onaj politički instinkt bez kojeg se ne mogu mudro vo-

diti državni poslovi u tako burnim vremenima. Još pre nego što je došlo do sudara između disciplinovanih i dobro naoružanih legija rimskih i na brzinu opremljenih zelotskih odreda, vođenih jedino hrabrošću i patriotizmom, ali bez jedinstvene komande i u stalnom gloženju, zeloti su zapalili baklju građanskog rata ubijajući svoje protivnike, aristokratiju i prvosveštenika Ananija i sve one koji nisu pripadali njihovoj frakciji. I u Judeji se ponovilo ono što se često događalo u toku vekova: da se dešavaju fatalne greške kada vojska u odlučnim trenucima vodi politiku. Međusobne krvave borbe između Eleazara, Johanana i Simona, dok je zajednički neprijatelj bio pred vratima, borbe u kojima je u predvorju hrama, pa i u samom hramu prolivena bratska krv, bile su rđav omen za sačekivanje dobro opremljenih rimskih vojnika naučenih boju u Evropi i Aziji. Zeloti, međutim, imali su na svojoj strani samo svoju hrabrost i utvrđene prirodne i veštačke pozicije glavnoga grada i — veru da je Jerusalim neosvojiva tvrđava.

Ne moramo i ne treba da verujemo da sve odgovara istini što Flavije piše protiv zelota u »Jevrejskom ratu«, ali se i iz drugih izvora zna da su oni u svojoj tvrdoglavosti i zatucanosti sekli granu na kojoj su sedeli i počinili grube greške za koje nema opravdanja. U međusobnim borbama, kada su neodgovorni elementi uzeli maha, izgorele su velike zalihe žita i hrane, neophodne za branioce i neobraćko stanovništvo. Zatim na Pashu 70. godine pustili su — kao da rat i opsada nisu tu — ogromne mase hodočasnika da uđu u Jerusalim, kao što je postupano svake godine u vreme mira. Takvu maloumnost može sebi čovek objasniti jedino haosom koji je vladao u Jerusalimu i potpunim odsustvom autoriteta vladajuće klase. Ako bi se taj postupak hteo da brani propisima Tore (dolazak naroda u Jerusalim o velikim praznicima), zeloti se tih propisa nisu nimalo držali kad su prolivali bratsku krv u svetilištu i kad su doveli neprijateljske Idumejce da prirede pokolj, i time obesvetili hram. Borba za vlast pokazuje se i u fakti da Johanana još pre opsade šalje svoje čete u Galileju ne da bi prihvatile borbu sa Rimljanima, već da spreče da vojska njegovog rivala Bar Giore uđe u Jerusalim, što Johananu nije uspelo. Ali su zato posle u samom Jerusalimu produžena krvava obračunavanja između vođa što je u znatnoj meri oslabilo snagu i otpor opsadenih.

Mada Josif više puta ponavlja kako je Tit velikodušno želeo da sačuva hram »čak i protiv želje branilaca«, izvesno je da je on preko Josifa i nekoliko mahova ponudio opsadenima sporazum. O toj ponudi trebalo je zeloti da vode prvo pregovore, da traže uslove itd. Odbiti kategorički ponudu bez ispitivanja uslova nije bilo nimalo državnički ni politički. Oni su morali biti svesni da nepoštedna borba do kraja znači propast ne samo države već i uništenje i raseljavanje naroda. Zar se hram i Jerusalim nisu mogli spasti čak i posle pada prvoga bedema? Zar nije bilo vredno povesti pregovore već i zbog strahovitih prilika u samom Jerusalimu gde su

glad i bolesti kosile stanovništvo i gde je vladala anarhija terorista? Heroizam zelota zaslužuje divljenje, ali samo to. U pitanju je bio spas države i naroda, upravo spas onoga što se još spasti moglo. Verovatno je da bi kao rezultat pregovora Jerusolim i hram ostali čitavi, a narod ne bi bio raseljen. Ovo poslednje bilo je još i najvažnije.*)

Kad je Herod umro, sam narod preko svojih izaslanika pristao je da Judeja prizna suverenitet Rimske Imperije s tim da se ne dira unutrašnja verska i civilna samouprava i privilegije koje je Rim dotle priznavao. Zar narod u toj prilici nije pokazao više državničke mudrosti i iskustva od neobuzdanih i zatucanih zelota?

Mada zelote smatramo velikim rodoljubima, objektivno se mora priznati da oni snose istorijsku odgovornost što je rat završen kao nacionalna katastrofa jevrejskog naroda, čije su se sudbonosne posledice teško osećale tokom narednih stoleća.

V

Karakter Josifa Flavija

Njegova dela

Znameniti ljudi ostavili su traga u istoriji svojim velikim delima, ali se oni ponekad pominju i zbog svojih loših i negativnih osobina. Među njima ima i takvih ličnosti kojih je karakter teško tačno odrediti. U takve ljude spada i Josif Flavije koji je kao čovek vrlo komplikovan i kompleksan.

Visoka rođa, sveštenik, vojskovođa, političar i pisac značajnih dela, Flavije nas ostavlja u nedoumici: je li on znamenit čovek ili slabić; da li je samo oportunist ili izdajnik. Živeo je i delao u takvim prilikama da je, izgleda, bio naizmenice i jedno i drugo, i treće i četvrto. On se hrabro borio (bar po sopstvenom svedočanstvu) i sramno se predao. Izdao je svoje ratne drugove da bi spasao svoj život, a zatim u društvu rimskih imperatora prisustvovao agoniji svoje otadžbine. Gledao je te tragične događaje, ali ih je opisao poglavito po ukusu svojih carskih protektora. Uživao je njihove blagodeti, a nosio teške okove roba u službi neprijatelja svoga naroda. Zadužio je svoj narod kao pravi rodoljub, braneći ga od kleveta grčko-egipatskih škrabala, a bio prezren od svojih sunarodnika, što mu je moralo pritiskivati dušu kao olovo.

U tim trzajima i sudarima, u sukobima i borbama, mi vidimo tragičnu sudbinu čoveka koga je vihor događaja poneo sobom, a

*) Treba pomenuti da ni posle pada Jerusolima i raseljavanja Jevreja iz Judeje, Rim nije dirao svoje Jevreje nastanjene na desnoj obali Tibra.

on, slab i neotporan, nije mogao da im se suprotstavi. Pa ipak, a svi se slažu u tome, on nije bio apostat, nije se odrekao Mojsijeve vere i svoga jevrejstva kao što je to učinio, na primer, Tiberije Aleksandar koji je aktivno učestvovao u obaranju judejske države.

Objašnjavajući i odgonetajući njegov karakter i analizirajući uticaje koji su delovali na njega, došli smo do uverenja da je njegovo bavljenje u Rimu bila fatalna prekretnica njegova života. Boraveći pre toga kao sveštenik i farisej u Jerusalimu čitavih sedam godina, on je tu bio pod stegom i strogošću Mojsijevih zakona, pod prismotrom jedne bigotne i fanatizovane mase. U Rimu — kakav kontrast! Pod luksuzom imperije i pod dekadencijom dobrih običaja, on se osećao oslobođen tih obaveza, a zanesen i fasciniran sjajem prestoničkog života, u dodiru sa imperatorskim dvorom (Popeja), on se »romanizirao« i došao do ubeđenja da u ratu sa Rimom, koji je visio u vazduhu, malena Judeja neće moći da odoli kolosu. Sa takvim ubeđenjem Josif se vraća u uzburkanu domovinu. Zašto Sinhedrin baš njemu, svešteniku, poverava odgovoran položaj komandanta odbrane u Galileji? Ako su njega na to mesto postavili zbog vojničkih sposobnosti i ugleda koji je uživao, neshvatljivo je da se on posle Rima i ubeđenja o veličini rimske sile prima te dužnosti. Došav u Galileju, on je imao da se bori ne samo sa rimskom vojskom već i sa svojim neprijateljima, zelotima, koji ga u stopu prate, otpužujući ga za izdajstvo i proneveru državnog novca. A posle pada Jotapate on, čini se, postavlja sebi jedini cilj — spasti sopstveni život, ma i po cenu sramote.

Zanimljivi su podaci o njegovom porodičnom životu. Po predlogu Vespazijanovu on se rastavio od svoje prve žene i uzeo jednu zarobljenu Jevrejku iz rimskog logora, a to se protivi odredbama Tore koje važe za sveštenike. Nemajući sa njom dece, on se ženi po treći put u Aleksandriji. Iz ovog braka Josif je imao tri sina. Ali i sa ovom ženom se rastavlja i uzima jednu aristokratkinju sa Krita koja mu je rodila dva sina. Izgleda da mu je ta žena pomagala prilikom prevoda na grčki njegovog dela »Jevrejski rat« koje je u originalu bilo napisano na aramejskom jeziku.

Podataka o njegovom fizičkom izgledu nema (mada postoji jedna tobožnja statua njegova), ali se po njegovim spisima mogu oceniti njegove intelektualne osobine koje su bile izvanredne. Njegovo pričanje i izlaganje je jasno, zanimljivo i rečito. Ponekad i preopširno za današnje pojmove. Njegov susret sa Vespazijanom posle Jotapate pokazuje da je u takvoj sudbonosnoj situaciji mogao da vlada sobom i da dovtljivo prikaže sebe kao proroka i vizionara, što mu je i spaslo život. On je tako isto uspeo i ranije da nametne svoju volju i drugovima u Jotapati odakle je izvukao čitavu kožu.

Pa ipak, kako izgleda bedna njegova figura prema podvigu jednoga rabana Johanana ben Zakaja, koga su učenici izneli iz opsađenog Jerusalima u mrtvačkom sanduku. On nalazi milosti kod Tita kome (slično Josifu) proriče da će biti imperator. Na njegovu

molbu Tit mu odobrava da osnuje teološku školu u Jamniji. Dok Johanan ben Zakaj, videći propast Judeje, spasava jevrejstvo kroz Toru, dotle Josif nazvan Flavije posmatra zajedno sa zavojevačima kako se ruše zidovi Ciona, kako se spaljuje hram i narod odvodi u ropstvo.

Istina je da on ne poriče svojim zemljacima požrtvovanje i hrabrost, ali kao pravi rimski plaćenik do nebesa ističe i hvali rimsku silu, njihovu ratnu veštinu i disciplinovanost. On kaže da su manevri rimske vojske pravi ratovi bez krvi, a ratovi kao krvavi manevri. On kao sveštenik, kad nagovara opsadene na predaju, bogohulno kaže da je Bog prešao na stranu Rimljana i da se iz Jerusalima preselio u Rim. Tita on u »Istoriji« predstavlja kao čoveka milostiva srca, mada je beguncima odsecao ruke ili ih razapinjao na krst. Tit, po rečima Josifovim, želi da spase hram čak i protiv volje samih opsadenih. Josif, međutim, prećutkuje da je Tit svojom rukom ubacio zapaljenu baklju u svetinju hrama, što drugi istoričari izričito tvrde.

I dok Vespazijan u svom pobedničkom besu i oholosti želi da uništi svaki trag Jerusalima, dajući zgarištu svetoga grada naziv Aelia Capitolina, dotle njegov verni i odani rob Josef ben Matatijas uzima sebi novo ime Josephus Flavius, svakako sa dozvolom svojih protektora. On postaje cives romanus, prima literatnu penziju i stanuje u carskoj palati u Palatinu. Čak mu je data naknada u drugom imanju za ono koje je imao u Jerusalimu, dok je Vespazijan dobio privilegiju da Judeju prodaje kao svoju ličnu imovinu.

Ljudi na flavijanskom dvoru nisu voleli Josifa i on je morao osećati svu gorčinu svog položaja dvorske udvorice, kome se klanjaju, ali koga mrze i zavide mu. Kad je u Kireni (današnji Tunis) izbio ustanak Jevreja protiv Rimljana i Grka koji je krvavo ugušen (115. godine), vođa ustanika Jonatan optužio je Josifa da je od njega dobijao pomoć u oružju i novcu, ali Tit u to nije poverovao i Jonatan je pogubljen, a protiv Josifa nije poveden nikakav postupak.

Živeći pod takvim okolnostima, Josif verovatno nije dolazio u dodir sa svojim jednovernicima kojih je bilo dosta u Rimu. Njihovo stanje i prilike pod Vespazijanom i Titom nisu bile loše, uprkos tome što je judejska država propala. Pod Domicijanom, koji je kao pravi manijak gonio pisce, a i Jevreje, Josif je ostao na svome položaju i uspeo da mu se dodvori predstavljajući ga kao pobednika u Galileji, što ne odgovara istorijskoj istini. Pod Trajanom je Jevrejima išlo vrlo rđavo, već i zbog ustanka u Kireni, koji se bio proširio u Egiptu i na Kipru. Pre Trajana, za vreme svoje kratke vladavine, imperator Nerva kovao je novac sa natpisom: »Ukinute su dostave protiv Jevreja« (Calumnia judaica sublata).

Kad je rat završen, Josif je u Rimu otpočeo pisati istoriju jevrejskog rata (Bellum Judaicum) u sedam knjiga. Delo je pisano na aramejskom pa je prevedeno na grčki. Taj jezik on nije dobro znao

pa su mu drugi u tome pomagali. Ta »Istorija«, široko postavljena, sa uvodom u kome se izlažu borbe pod Makabejcima, daje veliki broj pojedinosti o sastavu i organizaciji rimske vojske, o njenom naoružanju, o topografiji Palestine, o događajima na bojištu itd. Ima se utisak da je to u stvari dnevnik ili ratna hronika koju je on vodio za vreme rata, dopunjena iskazima dobijenim od izbeglica iz opsadene varoši.

Da li sve što on iznosi odgovara stvarnim istorijskim događajima? Teško je na to odgovoriti, jer je on jedini očevidac koji je preživeo događaje i opisao ih. U pohvalama i ditirambima imperatorima svakako da je preterivao, kao što je zelote preko mere kudilo i nipodaštavao. Nije mnogo verovatno, naprimer, da je Tit hteo po svaku cenu da spase hram, da je nudio opsadenima »mir i nezavisnost« (ali ne navodi pod kojim uslovima). On kaže da Tit, kad je prolazio kroz porušeni Jerusolim, samo što nije zaplakao. Razumljivo je da hvali i Domicijana koji je gonio Jevreje, naročito iz plemena Davidova, jer bi inače mogao izgubiti sve beneficije dvorskog istorika, a možda i glavu. Očigledno da preteruje i kad navodi da je bilo više sveta koji je izašao u susret Vespazijanu kad je postao imperator, nego što je ostalo ljudi u samom Rimu. Neverovatno je da su govori koje su Josif i drugi držali opsadenima mogli biti tako opširni, jer se na otvorenom mestu, u to vreme, ne bi mogli čuti ni razabrati. Očevidno je da su oni napisani u tišini dvorske palate, posle događaja.

Da li su njegovi zakleti neprijatelji zeloti bili takvi kao što ih on opisuje? Oni su, u stvari, bili ultrapatriote koji su po svaku cenu hteli da zbacе rimski jaram i napadali su i ubijali ne samo Rimljane već i njihove prijatelje. Drugo je pitanje, međutim, da li su zeloti u političkom pogledu, s obzirom na situaciju, bili na visini događaja.

U svojoj »Autobiografiji«, pisanoj posle »Jevrejskog rata«, on izričito kaže da Jevreji nisu hteli rat protiv Rimljana, već su na to bili primorani (sedma glava »Autobiografije«); u »Jevrejskom ratu« nigde se nešto slično ne tvrdi. Naprotiv, tu je Rim predstavljen kao da nije hteo rat, dok sami rimski istoričari (Tacit i drugi) tvrde suprotno.

U »Jevrejskom ratu« Josif daje karakteristiku triju tadašnjih glavnih sekta. Kako su Josifova dela pisana za grčko-rimsku publiku, on se trudio da ove sekte predstavi kao neke filozofske pravce ili »škole« slične grčkim, mada to ne odgovara činjenicama.

I sam farisej, Josif nije imao ili nije hteo da istakne njihove zasluge za čuvanje čistote vere i tradicija. On navodi da fariseji veruju u zagrobni život i da dobre duše prelaze posle smrti u druga tela (a to je grčko učenje metempsihoze), dok rđave bivaju kažnjene. To u rabinskoj literaturi ne postoji (Bentwitch 117). Fariseji veruju u sudbinu s tim da postoji slobodna volja.

Sadukeji poriču zagrobni život, jer po njima duša umire zajedno sa telom i nema nagrade ili kazne posle smrti — slično epikurejskoj školi.

Eseni veruju u besmrtnost duše i nagradu posle smrti. Oni žive i hrane se u zajednici, umereni su u jelu i piću, obično se ne žene, paze na telesnu čistoću.

O zelotima Josif daje malo podataka, mada su oni bili veliki pobornici mesijanizma.

»Jevrejski rat« dovršen je 79. godine i izdao ga je i odobrio sam Tit. Svakako da je on rukopis i cenzurisao.

Druga dva važna dela Josifova su: »Jevrejske starine« (Antiquitates judaicae) i »O visokoj starosti jevrejskog naroda«, poznatije pod imenom »Protiv Apiona« (Contra Apionem).

Dok se u »Jevrejskom ratu« autor trudi da događaje predstavi kao istoričar (doduše dvorski), dotle se u ova dva dela on prikazuje kao apologet jevrejskog naroda, kao čovek koji ubedljivo brani svoj rod od kleveta i laži nesavesnih i neobjektivnih pisaca.

»Jevrejske starine« objavljene su 94. godine u 20 knjiga. Josifu je tada bilo 56 godina. On sam kaže da su ga na pisanje ovog dela naveli njegov protektor Epafrodis i drugi rimski prijatelji. U stvari, on se morao osećati pogođen u svome ponosu i svesti zbog mnogih napada na njegov narod posle propasti jevrejske države, pa je smatrao da je on najpozvaniji da tim klevetnicima da dostojan odgovor. Još pre toga, za vlade Kaligule, velika i napredna jevrejska kolonija u Aleksandriji bila je izložena pogromu, zbog čega je filozof Filon išao u Rim da traži zaštitu. U to vreme smatralo se da jedan narod utoliko više vredi ukoliko je starijeg porekla, a to su grčki skribi poricali Jevrejima. Josif je u »Jevrejskim starinama« hteo da pokaže da su Jevreji stari narod koji je imao veza sa drugim starim državama (Vavilonijom, Asirijom, Fenikijom), pa i sa Rimom. »Jevrejske starine« počinju kao i Biblija od stvaranja sveta i obuhvataju događaje sve do početka poslednjeg rata sa Rimom 66. godine. U prvih dvanaest knjiga on se služio Biblijom i apokrifima i nekim nejevrejskim piscima. U drugom delu (osam knjiga) počinje vavilonskim ropstvom i tu se služi i drugim izvorima (Strabon, Nikola iz Damaska i dr.).

Ovo delo važno je i zbog toga što se u njemu govori o događajima u I veku pre i posle nove ere, o čemu ima malo sačuvanih autentičnih podataka. Stoga je ovo delo jako cenjeno od crkvenih otaca, za razliku od mnogih knjiga pisanih, kao i »Jevrejske starine«, na grčkom jeziku koje su propale. (O pomenu Isusa u »Jevrejskim starinama« vidi dodatak na kraju.)

Izgleda da i posle objave ove opsežne knjige, klevete i laži protiv Jevreja nisu prestale. Aleksandrinci Apion, Kajremon, Lizimah i drugi puštali su u svet nove spise pune izmišljotina i kleveta (npr. da Jevreji obožavaju magareću glavu; da kolju ljude za verske svrhe [najstarije poreklo ritualnog zločina!]; da se zaklinju da će mrzeti

nejevreje); izlagali su preziru Jevreje što ne jedu svinjsko meso i što se obrezuju itd. Josif se onda odlučuje da napiše novo, kraće delo u kome je vrlo ubedljivo i sa mnogo poleta branio jevrejsku stvar od napadača. To delo zove se »O visokoj starosti jevrejskog naroda«, ili kraće »Protiv Apiona«. Ono je napisano oko 96. godine n. e., verovatno pre »Autobiografije«. Delo »Protiv Apiona« ima dva dela: prvi je odbrana od lažnih optužbi protiv Jevreja, a drugi apologija jevrejstva i napad na neprijatelja.

* * *

Ako se Flavija s pravom osuđuje zbog njegovog kukavičkog držanja slepog privrženika obojice imperatora, njemu se moraju priznati zasluge što je grčko-rimsko društvo svoga vremena upoznao sa antičkom jevrejskom prošlošću, sa jevrejskom religijom i jevrejskim znamenitim ličnostima. O svemu tome njima je dotle bilo servirano netačno, neverno i tendenciozno. A kada je Josifov rod izlagan progonima masa i podsmehu grčkih antijevrejskih pamfletista, Josif je u »Jevrejskim starinama« prvo, a zatim u delu »Protiv Apiona« uzeo u odbranu svoj narod, dajući masu podataka kojima je mogao samo poraziti svoje neprijatelje. On je time potvrdio da je svoj narod iskreno voleo. Ako jedan tako težak greh, kao što je onaj koji je Josif učinio, može uopšte biti okajan, on ga je, koliko je to bilo moguće, iskupio svojim poslednjim spisima, kojima je topla i rečito branio Jevreje od izmišljotina i kleveta.

A za jevrejsku istoriju on je dao znatan doprinos opisavši period od vlade Makabejaca pa sve do početka rata sa Rimljanima, vreme o kome je dotle bilo malo autentičnih podataka.

Uzimajući u obzir još i neobično teške prilike pod kojima je živio i pisao, njegove zasluge, koje nisu male, moraju se još više istaći i naglasiti.

Dodatak

Josif Flavije i istorijski Isus

Dok su Jevreji u toku vekova prelazili ćutke preko Josifovih dela, verovatno zbog neslavne njegove službe Rimljanima, dotle su njegove knjige po naredbi Titovoj bile uvrštene u dela koja se čuvaju u Rimskoj javnoj biblioteci. Ali mnogo više od toga, kad je hrišćanska vera postala državna religija, hrišćanski pisci su delima Josifovim poklanjali osobitu pažnju i smatrali ih za važan i autentičan dokumenat za Isusovu ličnost, s obzirom da je Josif živio u vremenu kada je, po evanđeljima, delao Isus. I još više zbog toga što to svedočanstvo potiče od jednog jevrejskog sveštenika.

Osim toga, u »Jevrejskim starinama« se pominje Jovan krstitelj i ubistvo Jakova, brata Isusova. To mesto u 18. knjizi »Jevrejskih starina« glasi ovako: »U to vreme (tj. u vreme ustanka protiv Pilata) živeo je Isus, *mudar čovek, ako se on uopšte može nazvati čovekom*. On je, naime, izvršio potpuno čudotvorna dela, i bio je učitelj onih ljudi koji su sa radošću gotovi da prime istinu. On je tako privukao sebi mnoge Jevreje kao i mnoge Grke. *On je bio Mesija*, i mada ga je Pilat na zahtev uglednih ljudi našega naroda osudio da se na krst razapne, njega nisu izneverili oni koji su bili od početka uz njega. *Jer on se njima opet javio živ trećeg dana kao što su Bogom poslani proroci to prrekli*. I još do današnjeg dana postoji grupa hrišćana nazvanih po njemu.«

Ako se pažljivo pročita i analizira navedeno mesto, može se lako utvrditi da ga Jevrejin nije mogao napisati. U svakom slučaju ne one rečenice koje su podvučene u gornjem citatu.

Josif Flavije kao Jevrejin i sveštenik, koji nije postao pripadnik tadašnje hrišćanske sekte, nije mogao napisati reči: »Hristos... ako se on uopšte može nazvati čovekom«, a još manje: »On je bio Mesija« i... »on se javio živ trećeg dana« itd.

Hristovo učenje kao epohalni događaj mnogo je docnijeg datuma. Za Hristova života ono nije napravilo na ljude, Jevreje i Grke, takav utisak, niti je imalo onakvog uspeha kao što se to iznosi u evanđeljima i u delima apostolskim.

Dokaz za to imamo u delima pisaca Hristova doba koji ga kao neobična čoveka ne pominju. Ako je On za svoga života činio takva čuda koja mu docniji hrišćanski pisci i Novi zavet pripisuju, o tome bi hroničari tih vremena morali ostaviti traga. Umesto toga *Tacit* (115. godina n. e.) kaže da je Hristos, od koga potiče ime hrišćanin, bio osuđen na smrt za vreme Tiberija od Pontija Pilata. — *Suetonije* (65 — 135) navodi da je Klaudije proterao Jevreje iz Rima jer su zbog Hrista (Chrestus) pravili nered. *Plinije Mlađi* piše caru Trajanu 111. godine n. e. da hrišćani nazivaju Hrista bogom.

Josif je rođen 37. ili 38. godine n. e. »Jevrejske starine« objavljene su 94. godine, kada je njemu bilo 56 godina. On, koji opširno i sa često nepotrebnim pojedinostima, opisuje događaje svoga doba, ne može se ni zamisliti da ne bi spomenuo tako važna i neobična dela. Hristovi sledbenici toga vremena predstavljali su samo jednu *sektu* koja je još uvek, i dugo vremena posle, čuvala sve forme Mojsijeva zakona, samo što su još priznavali Isusa za mesiju.

Važan je još i ovaj podatak. Euzebije, patrijarh iz Nikomedije iz IV veka n. e. navodi ceo gornji tekst, a hrišćanski pisac Origen (186 — 253) koji je dakle živeo pre njega i bio bliže ovim događajima ne pominje ovaj pasus. Štaviše, izrično kaže da Josif nije veroval u Hrista. A Josif koji je »Jevrejske starine« pisao za vreme Domicijana ne bi smeo ni da piše o nekom »mesiji« jer je Domicijan gonio sve potomke Davidova plemena iz koga, po Evanđelju, potiče Isusova loza.

Na osnovu kritičke istorijske nauke smatra se da su prepisivači Josifova dela u svojoj velikoj hrišćanskoj revnosti ceo navedeni pasus interpolirali umesto pravoga teksta Josifove redakcije koji prepisivačima nije godio, ili su umetnuli samo one rečenice koje su u našem tekstu istaknute.

Uostalom, slične interpolacije dešavale su se često u hrišćanskim spisima toga doba.

LITERATURA

Flavius Josephus: **Geschichte des Jüdischen Krieges**, übersetzt von Dr Heinrich Clementz; Verlag B. Harz Berlin—Wien, 1923.

Des Flavius Josephus: **Jüdische Altertümer**, übersetzt von Dr Heinrich Clementz; Verlag B. Harz, Berlin—Wien, 1923.

Des Flavius Josephus: **Kleinere Schriften** (Selbstbiographie — Gegen Apion — Über die Makkabäer), übersetzt von Dr Heinrich Clementz; Verlag Otto Hendel, Halle a. d. S.

Simon Dubnow: **Weltgeschichte des jüdischen Volkes**; Jüdischer Verlag, Berlin, 1925.

Norman Bentwitch: **Josephus**; The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, 1926.

Joseph Klausner: **Jesus von Nazareth**; Jüdischer Verlag, Berlin, 1930.

Jüdisches Lexikon; Jüdischer Verlag, Berlin, 1927.